

گرایش‌های موضوعی کتاب‌های داستانی کودکان

مهشید عبدلی^۱

چکیده

هدف این پژوهش بررسی وضعیت کتاب‌های داستانی کودکان منتشر شده در سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۰ در ۱۹ گرایش موضوعی است. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین درصد موضوعات انتشار یافته طی سال‌های مورد مطالعه به ترتیب مربوط به داستان‌های تخیلی (۳۰/۶ درصد)، داستان‌های حیوانات (۲۵/۴ درصد) و داستان‌های اجتماعی (۱۲/۳ درصد) است. همچنین، کمترین درصد کتاب‌های انتشار یافته مربوط به داستان‌های پهلوانی و روانشناسی (هر یک با ۰/۱ درصد) و داستان‌های عرفانی (۰/۲ درصد) است. بدین ترتیب فرضیه تحقیق درباره وجود رابطه معنادار میان ۱۹ موضوع منتشر شده در یک سال نسبت به سال‌های گذشته خود، تأیید شد.

کلیدواژه‌ها

کتاب‌های داستانی، کتاب‌های کودکان، گرایش موضوعی، بررسی وضعیت، ایران

مقدمه

منظور همه کتاب‌های داستانی‌یی که از ۱۳۷۶ تا ۱۳۸۰ در گروه‌های سنی ۳-۱۲ سال (الف، ب، ج) منتشر شده و از طریق واسپاری به کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران رسیده و فهرست‌نویسی شده‌اند، بررسی شدند. بدین ترتیب، ۵۱۷۱ عنوان کتاب داستانی در ۱۹ تقسیم موضوعی

ایجاد تنوع موضوعی در کتاب‌های کودکان نقش بسیار مهمی در ترغیب و تشویق آنها به مطالعه آزاد دارد. پژوهش حاضر بر آن است تا روند موضوعی داستان‌های کودکان را بررسی و تجزیه و تحلیل کند و خلأهای موجود در موضوعات کتاب‌های داستانی را نمایان سازد. به همین

روند رشد یکسانی را از نظر انتشار طی کرده‌اند.

پرسش‌های اساسی تحقیق

۱. روند انتشار کتاب‌های داستانی کودکان از لحاظ تعداد و درصد آثار منتشر شده طی ۵ سال مورد مطالعه چگونه بوده است؟
۲. بیشترین و کمترین تعداد و درصد انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در این ۵ سال در ۱۹ موضوع مورد مطالعه مربوط به چه زمینه‌های موضوعی است؟
۳. گرایش‌های موضوعی داستان‌های منتشر شده طی هر سال چگونه بوده است؟
۴. آیا رابطه معناداری میان انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در ۱۹ موضوع مورد مطالعه طی سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۸۰ وجود دارد؟

طبق سرعنوان موضوعی کودکان کتابخانه ملی، جامعه پژوهش در نظر گرفته شد و روی آنها تجزیه و تحلیل آماری صورت گرفت. منظور از کتاب‌های داستانی در این تحقیق اثری است که در آن نویسنده ناندیشه و هدف اصلی خود را به صورت حکایت و ماجرای به خواننده ارائه می‌دهد. خواه جنبه تخیلی و غیرواقعی داشته باشد و خواه واقعیات با پرداخت نویسنده آرایش باید (۱: ۵۹).

جامعه پژوهش

جامعه مورد مطالعه را کتاب‌های داستانی کودکان تشکیل می‌دهد که از آغاز ۱۳۷۶ تا پایان ۱۳۸۰ در ایران منتشر و در کتابخانه ملی ایران فهرست‌نویسی شده‌اند. تعداد کل این کتاب‌ها ۵۱۷۱ عنوان است.

روش گردآوری اطلاعات

عناوین کتاب‌های داستانی کودکان در ۱۹ موضوع مورد مطالعه از طریق جستجو در پایگاه کتابشناسی ملی ایران بر روی شبکه محلی کتابخانه ملی شناسایی و استخراج شد. این پایگاه که به طور هفتگی روزآمد می‌شود، امکان جستجوی کتاب‌های داستانی کودکان در ۱۹ موضوع مورد نظر را در هر سال می‌دهد. گرایش‌های موضوعی مذکور از این فرایند: اجتماعی، اخلاقی، تخیلی، تربیتی، نمایی، جنگ، حیوانات، روانشناسی، علمی، داستان کوتاه، فرهنگ عامه، تاریخی، ماجراجویی، پهلوانی، حماسی، مذهبی، طنز و عرفانی.

شیوه تجزیه و تحلیل اطلاعات

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات و دسترسی به نتایج مبتنی بر پرسش‌های اساسی تحقیق از نرم‌افزار آماری اس. پی. اس. اس و برنامه اکسل استفاده شد. از طریق نرم‌افزارهای مذکور تعداد و درصد کتاب‌های داستانی

بیان مسئله

مسئله‌ای که تحقیق حاضر در پی کشف جنبه‌های مختلف آن است، وضعیت انتشار کتاب‌های داستانی کودکان طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۰ از لحاظ تعداد و درصد کل انتشار طی هر یک از سال‌ها و نیز در خلال کل ۵ سال مورد مطالعه است. بررسی بیشترین و کمترین تعداد کتاب‌های داستانی در ۱۹ موضوع مورد نظر و نیز کشف معنادار بودن یا معنادار نبودن میزان انتشار کتاب‌های داستانی طی سال‌های مورد مطالعه از دیگر مسائل پژوهش حاضر است.

فرصیه تحقیق

فرصیه تحقیق وجود رابطه معنادار میان انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در ۱۹ موضوع مورد مطالعه طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۰ است. به تعبیر دیگر، بیشترین درصد کتاب‌های داستانی کودکان طی سال‌های مذکور

داستانی کودکان در سال‌های ۱۳۷۲ - ۱۳۷۴ (۴) نیز ارتباط نزدیکی با اهداف و مسئله تحقیق حاضر دارد.

یافته‌ها و نتایج تحقیق

بررسی تعداد کل کتاب‌های داستانی کودکان منتشر شده طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۰

نتیجه این بررسی در نمودار ۱ نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، در روند انتشار کتاب‌های داستانی کودکان از ۱۳۷۶ تا ۱۳۷۷ نه‌تنها رشدی مشاهده نمی‌شود، بلکه کاهش اندکی نیز رؤیت می‌شود. بررسی روند انتشار کتاب طی سال‌های ۱۳۷۷ - ۱۳۷۹ نشان می‌دهد که طی این دو سال انتشار کتاب‌های داستانی کودکان به‌طور یکساختی روند رو به رشدی داشته است. از ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۰ روند رشد انتشار کتاب‌های کودکان با کاهش قابل ملاحظه روبروشده است.

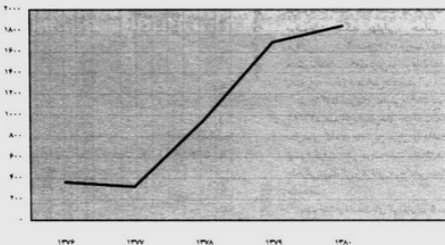
بررسی گرایش‌های موضوعی کتاب‌های داستانی کودکان در ۱۹ موضوع مورد مطالعه

در جدول ۱ وضعیت گرایش‌های موضوعی کتاب‌های کودکان طی سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۸۰ نشان داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود در ۱۳۷۶ بیشترین عناوین داستانی منتشر شده، مربوط به داستان‌های حیوانات با ۸۷ عنوان (۲۴ درصد) است. در همین سال در موضوعات

کودکان منتشر شده طی ۵ سال مورد مطالعه و نیز در هر یک از سال‌ها جداگانه به دست آمد. همچنین، مشخص شد که بیشترین و کمترین تعداد و درصد انتشار کتاب‌های داستانی کودکان مربوط به چه موضوعاتی است. به منظور بررسی معنادار بودن یا معنادار نبودن انتشار کتاب‌های داستانی کودکان طی سال‌های مورد مطالعه از ضریب همبستگی پیرسون استفاده گردید. علاوه بر این، نمودارهای آماری نیز توسط نرم‌افزار مذکور ترسیم شد.

پیشینه تحقیق

حدود ۳۰ عنوان پایان‌نامه دانشگاهی در حوزه کتاب‌های کودکان و نوجوانان وجود دارد که از این تعداد ۲ پایان‌نامه با تحقیق حاضر مرتبط هستند. در پایان‌نامه «مقایسه کمی انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در دوره‌های ۱۳۴۵ - ۱۳۵۱ و ۱۳۵۸ - ۱۳۶۷» میزان انتشار کتاب‌های کودکان و نوجوانان از انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، مقایسه و تجزیه و تحلیل شده است (۳). در پایان‌نامه «بررسی وضعیت کتاب‌های کودکان و نوجوانان ۱۳۵۷-۱۳۷۱» وضعیت گروه سنی، تاریخ نشر، نوع خوانندگی، وضعیت تألیف، موضوع، تصویر و... کتاب‌های کودکان و نوجوانان بعد از انقلاب تا سال ۱۳۷۱ بررسی شده است (۲). مقاله «بررسی وضعیت کتاب‌های

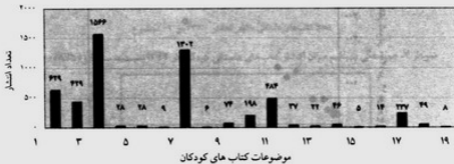

نمودار ۱. انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۸۰

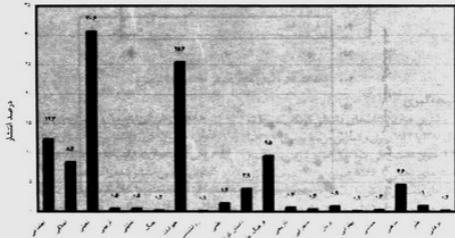

در فاصله زمانی سال‌های ۱۳۷۶ - ۱۳۸۰ نشان داده شده است. به این ترتیب، در مدت مورد اشاره به ترتیب داستان‌های تخیلی، با ۱۵۶۶ عنوان (۳۰/۶ درصد)، داستان‌های حیوانات با ۱۳۰۲ عنوان (۲۵/۴ درصد) و داستان‌های اجتماعی با ۶۲۹ عنوان (۱۲/۳ درصد) بیشترین موضوعات انتشار یافته بودند. طی ۵ سال مورد مطالعه، داستان‌های پهلوانی با ۵ عنوان (۰/۱ درصد)، داستان‌های روانشناسی با ۶ عنوان (۰/۱۲ درصد) و داستان‌های عرفانی با ۸ عنوان (۰/۱۶ درصد) کمترین سهم را در کتاب‌های داستانی کودکان داشته‌اند.

نمودار ۲. تعداد کتاب‌های داستانی کودکان منتشر شده طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۰ بر حسب ۱۹ موضوع مختلف

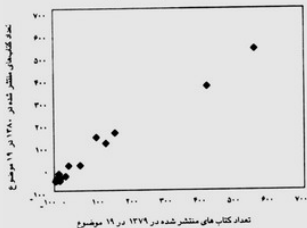
نمودار ۳. درصد کتاب‌های داستانی کودکان منتشر شده طی سال‌های ۱۳۷۶-۱۳۸۰ بر حسب ۱۹ موضوع مختلف

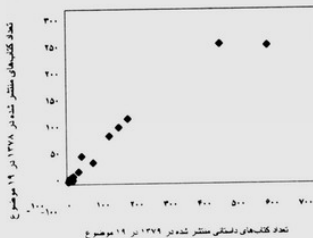
بررسی میزان همبستگی میان تعداد کتاب‌های داستانی کودکان منتشر شده در سال‌های مورد مطالعه نمودار ۴ ارتباط معنادار انتشار کتاب‌های داستانی کودکان مربوط به سال ۱۳۸۰ را با سال قبل از خود نشان می‌دهد. همان‌طور که مشخص است رابطه معنادار قوی در سطح ۰/۰۱ درصد با ضریب همبستگی ۰/۹۹۱ دیده می‌شود:

نمودارهای ۵، ۶ و ۷ نیز میزان همبستگی انتشار کتاب‌های داستانی کودکان را به ترتیب در سال‌های ۱۳۷۹، ۱۳۷۸ و ۱۳۷۷ نسبت به سال‌های قبل با ضرایب همبستگی ۰/۹۷۸، ۰/۸۸۷ و ۰/۹۷۵ در فاصله اطمینان ۰/۰۱ نشان می‌دهد.

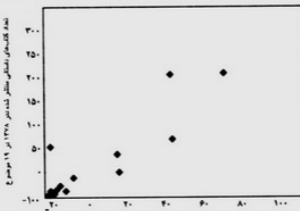
نمودار ۴. همبستگی مستقیم میزان انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در سال ۱۳۸۰ نسبت به سال قبل از خود در ۱۹ موضوع مورد مطالعه ($r = 0.991$)

نمودار ۵. همبستگی مستقیم میزان انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در ۱۳۷۹ نسبت به سال قبل ($r = 0.978$)

نمودار ۶. همبستگی مستقیم میزان انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در ۱۳۷۸ نسبت به سال قبل ($r = ۰/۸۹۷$)

تعداد کتاب‌های داستانی منتشر شده در ۱۳۷۷ در ۱۳۷۸ موضوع

نمودار ۷. همبستگی مستقیم میزان انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در ۱۳۷۷ نسبت به سال قبل ($r = ۰/۹۷۵$)

تعداد کتاب‌های داستانی منتشر شده در ۱۳۷۷ در ۱۳۷۸ موضوع

نتیجه‌گیری

همچنین طی این پنج سال، داستان‌های پهلوانی با ۵ عنوان، داستان‌های روانشناسی با ۶ عنوان و داستان‌های عرفانی با ۸ عنوان به ترتیب با ۰/۱۰، ۰/۱۲ و ۰/۱۶ درصد کمترین عناوین منتشر شده را داشتند. انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در کل سال‌های مورد مطالعه از میزان همبستگی مستقیم و معناداری برخوردار بود. قوی‌ترین همبستگی میزان انتشار کتاب‌های داستانی کودکان در یک سال نسبت به سال قبل، مربوط به

بیشترین عناوین کتاب‌های داستانی کودکان مربوط به سال ۱۳۸۰ با ۱۴۴ عنوان و کمترین مربوط به سال ۱۳۷۷ با ۳۲۱ عنوان است. طی پنج سال مورد بررسی، موضوع داستان‌های تخیلی با ۱۵۶۶ عنوان، ۳۰/۶ درصد از کل کتاب‌های داستانی کودکان را تشکیل می‌دادند و بعد از آن داستان‌های حیوانات با ۱۳۰۲ عنوان، ۲۵/۴ درصد از عناوین منتشر شده را داشته است. در مقام سوم اهمیت، داستان‌های اجتماعی با ۶۲۹ عنوان (۱۲/۳ درصد) قرار دارد.

سال ۱۳۸۰ یا ۱۳۷۹ است.

می‌توان این طور استنباط کرد که پرداختن به موضوعات متنوع‌تر در نشر آثار داستانی اهمیت بسزایی دارد. همچنین، توجه به حوزه‌های موضوعی که در آنها خلأ دیده می‌شود می‌تواند انتشار کتاب‌های داستانی کودکان را متعادل سازد. سنجش نیازهای خواندنی کودکان در گروه‌های سنی الف تا ج می‌تواند به کشف این واقعیت منجر شود که وضعیت کنونی نشر کتاب‌های کودکان در ۱۹ موضوع مورد مطالعه منطقی‌ست با از روندی غیرمنطقی و غیرمرتبط با نیازهای کودکان پیروی می‌کند. بررسی دلایل انتشار برخی موضوعات نسبت به موضوعات دیگر خود موضوع تحقیق دیگری است.

منابع

۱. ایمن، لیلی؛ میرهادی، توران (خمارلو)؛ دولت‌آبادی، مهدخت. گذری در ادبیات کودکان. تهران: شورای کتاب کودک، ۱۳۵۶.

۲. طاهری لطفی، میترا. «بررسی وضعیت کتاب‌های کودکان و نوجوانان ۱۳۵۷ - ۱۳۷۱». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.

۳. طوفانی اصل، وحید. «مقایسه کتب انتشارات کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در دوره‌های ۱۳۴۵ - ۱۳۵۱، ۱۳۵۸ - ۱۳۶۷». پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه تهران، ۱۳۶۹.

۴. عبدلی، مهشید. «بررسی وضعیت کتاب‌های داستانی کودکان در سال‌های ۱۳۷۲ - ۱۳۷۴». فصلنامه کتاب، دورهٔ دهم، ۲ (تابستان ۱۳۷۸): ۱۰۱ - ۱۱۱.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۲/۶/۵